

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه (مطالعه موردی: شهر جیرفت)

پونه پورسیستانی

دانشجوی دکتری گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

* مهناز محمودی زرنندی

دانشیار گروه معماری، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

جواد مداحی مشیزی

استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۹

چکیده

همواره شاخص‌های کیفی در برنامه‌ریزی مسکن به‌عنوان یکی از معیارهای ارزیابی آن به حساب می‌آید و ایجاد محیطی با کیفیت مناسب برای برآورده کردن نیازهای اساسی و اولیه انسان، از اهداف اصلی مسکن به شمار می‌رود. مطالعه حاضر با تحلیل الگوهای طراحی مسکن بومی شهر جیرفت به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه^۱ امکان تبیین راهکارهای مؤثر در راستای کیفیت بیشتر مسکن معاصر شهر جیرفت اقدام گردید. این پژوهش به روش کیفی انجام شده و مبنای روش آن از نوع توسعه-کاربردی خواهد بود که با بیان اهداف مردم‌شناختی شهر جیرفت از روش تحلیل سلسله‌مراتبی برای ارزیابی نهایی داده‌ها و از نرم‌افزار اکسپرت‌چویس به محاسبات فازی و تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره بهره گرفته شده است و در نهایت اولویت‌بندی مولفه‌های مؤثر در شکل‌گیری فضاهای مسکونی شهر جیرفت تدوین شده است. نحوه جمع‌آوری اطلاعات برپایه نظریه گارفینکل نیز مد نظر قرار گرفته و در ادامه با بررسی عوامل اصلی مدل‌های مختلف، تعداد ۲۲ مؤلفه مؤثر در شکل‌گیری فضاهای مسکونی خانه‌های معاصر شهر جیرفت تشریح و امتیازدهی شد. براساس نتایج این پژوهش مؤلفه‌های کیفیت محیط مسکونی، به شش دسته نظارت‌پذیری، زیست‌پذیری، معناپذیری، انعطاف‌پذیری، رفتارپذیری و بازی‌پذیری طبقه‌بندی شد که «محرمت» به عنوان اولویت اول مؤلفه نظارت‌پذیری و در دسته معناپذیری، معیار «زیباشناختی» به عنوان تأثیرگذارترین معیار انتخاب گردید و از دسته رفتارپذیری، معیار «راحتی و آسایش» و در دسته انعطاف‌پذیری نیز معیار «همانگی بامقیاس انسانی» به عنوان اولویت اول عنوان شده است و در دسته زیست‌پذیری معیار «ارتباط با طبیعت» و در نهایت در دسته بازی‌پذیری نیز معیار «ایمنی و حفاظت» نسبت به معیارهای دیگر تأثیرگذار در طراحی فضاهای مسکونی معرفی گردیدند.

واژگان کلیدی: مسکن بومی، روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه، مردم‌شناختی، مسکن معاصر، جیرفت.

* نویسنده مسؤل: mahnaz_mahmoody@yahoo.com

مقدمه

معماری بومی برگرفته از طبیعت، اقلیم و محیط پیرامونی است و به دلیل محدودیت در دسترسی به منابع انرژی فسیلی امروزی سعی نموده است که حداقل میزان وابستگی به این نوع منابع انرژی را داشته باشد. الگوبرداری از معماری بومی منطقه، اولین و پایدارترین اقدام در طراحی معماری همساز با اقلیم در یک منطقه اقلیمی مشخص است (Mirzaei, F, Mehdizadeh, 2021). در قرن بیستم با پدیدار شدن تکنولوژی و دستاوردهای مدرنیته صنعتی، تغییراتی در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بوجود آمد و یکی از مهمترین آن‌ها بحران هویت بود که سبب توجه و حساسیت بیشتر نسبت به مسکن بومی که برگرفته از بستر فرهنگی، اجتماعی اقتصادی و زیست بوم بود منجر گردید. هویت فرهنگی یکی از مشخصه‌های فطری می‌باشد که قومی را از اقوام دیگر متمایز می‌نماید و با ورود فناوری‌های جدید به سرزمینی که هویت و تاریخچه غنی درزمینه هنر و معماری دارد، چالش‌هایی را به وجود می‌آورد و دلیل فراهم نشدن این پدیده جهانی فراهم نبودن زیرساخت لازم در بیشتر جوامع همچون ایران بود. (Asefi, M and Imani, 2012) شهرها بستر مهم‌ترین فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی محسوب می‌شوند. مطالعه روند شهرنشینی نشان دهنده این موضوع است که رشد جمعیت شهری به سرعت در حال افزایش بوده و شهرها با نرخ بالای رشد جمعیت مواجه‌اند و تاکنون قار به کنترل مشکلات ناشی از رشد نبوده‌اند. با وجود رشد جمعیت شهرها به خصوص در کشورهای در حال توسعه، این شهرها ضرورتاً توسعه پیدا نکرده بلکه فشارهای زیادی را به محیط زندگی شهری وارد نموده‌اند (Akbari, 2020) توجه به معماری بومی در واکنش به معماری ناآشنایی بود که خود محدوده وسیعی در حوزه‌های گوناگون همچون ابعاد و مقیاس انسانی، مواد و مصالح، اقلیم، انرژی و... را شامل می‌شد (Sadegh, 2012). واژه «مردم‌شناسی» در علم اجتماعی به فن زندگی اجتماعی انسان در تفسیر مقدماتی، معنا شده است و با کمک از حوزه جامعه‌شناختی اتنومتدولوژی در تلاش برای شناخت جریان تصورات زیستی و اجتماعی انسان ناشی از عقل سلیم و خرد عملی در زمینه‌های اجتماعی می‌پردازد و در دو زمینه مردم‌شناسی جسمانی و مردم‌شناسی اجتماعی یا فرهنگی فعالیت دارد. واژه «اتنومتدولوژی» از سه جزء تشکیل شده است: لوژی: مطالعه و شناخت و شناسایی، متد: روش‌هایی که به وسیله اتنو: مردم به کار می‌رود. بدین گونه «اتنومتدولوژی» مطالعه روش‌هایی است که در برخورد با واقعیت‌های روزمره به کار می‌برند و همچنین نظریه‌ای در جامعه‌شناسانه است که در دنیای جامعه‌شناسی آمریکا در دهه ۶۰ میلادی توسط بنیان‌گذار و نظریه‌پرداز مطرح اتنومتدولوژی، هارولد گارفینکلبا الهام از نوشته‌های پدیدارشناسانه آلفرد شوتمس معرفی شد و ایده‌های اصلی آن در کتاب درس‌هایی درباره اتنومتدولوژی معرفی و به کار گرفته شده و در آن به رفتار انسان بر ماهیت فعال، معقول و آگاهانه کردار آدمی اشاره می‌کند. این نظریه از جایگاه و موضوع مورد بررسی با روانکاوی فرهنگ عموم شباهت دارد، اما ریشه رفتارهای اجتماعی را عوامل جمعی می‌داند. به بیان ساده‌تر، مترجمان فارسی، نام مکتب واقع‌گرایانه را روش‌شناسی مردمی ترجمه کرده‌اند. اما با توجه به تشریح گارفینکل در درس‌هایی

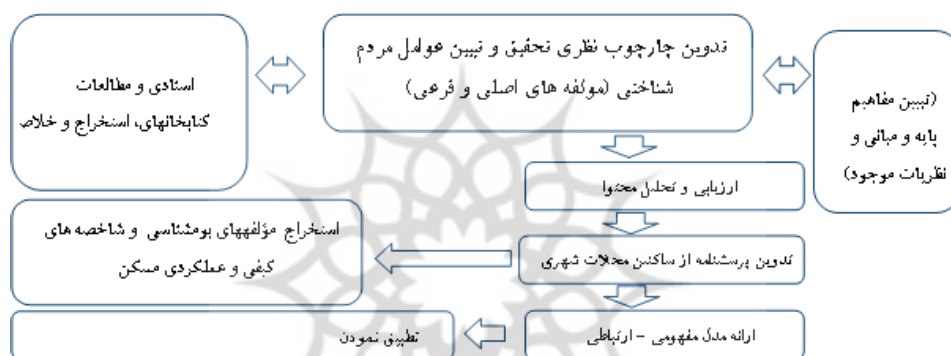
درباره اتنومتدولوژی، تمامی این ترجمه‌ها نارسا هستند و در این پژوهش برای پرهیز از سردرگمی همان واژه فرنگی را استفاده شده است. گارفینکل با توان بر پدیدارشناسی فلسفی هوسرل، روش‌شناسی مردمی را در معماری بناکرد و اعلام نمود که: «جامعه‌شناسی، ساده‌لوح و سست است و لازم است که یک رشته علمی جدید با عنوان اتنومتدولوژی جایگزین آن شود» رویکرد پدیدارشناختی آنچه در محضر دید قرار می‌دهد «زندگی انسانی» است که بر پایه شناخت، نظم و شکل می‌یابد (Islami only, 2014) علم واقع‌گرایانه هم بر نظریه اساسی جامعه‌شناختی و هم بر روش‌های پرداختن به انواع و اقسام مسائل پژوهشی تجربی تأثیر گذاشته است. این تأثیر در رشته‌های همجوار روان‌شناسی اجتماعی، هوش مصنوعی و زبان‌شناسی نیز گسترش یافته است. (Autoit et al, 2013) گر نگرش جوامع به مفهوم سکونت خارج از قواعد ساختاری خود شکل بگیرد؛ آن‌گاه سکونت در مکانی فاقد آسایش‌های روانی و کیفی خود، انگاشته می‌شود. نوآوری و ابتکار اصلی گارفینکل این بود که بخشی از خواص معرفت‌ناشی از عقل سلیم، در ادراک مشترک و رفتار اجتماعی روزمره به دست آورد که توانایی تبدیل آن به برنامه منسجمی برای پژوهش‌های تجربی می‌باشد. هر مکانی که نشانی از حضور انسان می‌بیند و در آن چیزی می‌سازد، پای مردم‌شناسی با انسان‌شناسی نمایان می‌شود و به مطالعه در این خصوص می‌پردازد. با بررسی معماری معاصر و بومی و تحقیق در خصوصیات اجتماعی- فرهنگی، بیشتر کمبود نگرش ناشی از معرفت و برهان احساس می‌شود و طراحی فضاهای مسکونی نسبت به دیگر انواع معماری مردمی، میان کالبد بنا و شیوه‌های زندگی و خصوصیات اجتماعی- فرهنگی ارتباط قویتری وجود دارد. (Robers, 2011) هماهنگی ساختمان‌ها با شرایط اقلیمی از اهداف طراحی اقلیمی به شمار می‌رود. مسکن که از انسان در برابر سرما و گرما محافظت می‌نماید، پیوند با اقلیم دارد (edraki, 2020). امروزه ضوابط و مقررات بعنوان یک ابزار و یک معیار در کنار پارامترهای اقلیمی اقتصادی و..... درالگو دهی چشم اندازهای شهری بقدری مهم و موثر هستند که همواره مورد توجه برنامه ریزان و مدیران شهری قرار گرفته است. بعبارتی در سایه قانون مداری است که شکل ایده آلی از فضای شهری در ابعاد مختلف خلق می‌شود و قدر مسلم است در صورتی که به نحو کارآمد به مرحله اجرا درآید، زیباترین سیما و منظر از یک سکونت‌گاه بشری را به عینیت به تصویر خواهد کشید (Mohammadian Grangar, 2020). لذا از آنجا که نیاز به مسکن متناسب با ویژگی‌های فرهنگی در این مقطع زمانی بسیار احساس می‌شود، می‌بایست با شناخت معماری گذشته و تطبیق آن با معماری معاصر، این نیاز را برطرف کرد. این در حالی است که آنچه سیاست‌گذاری‌های کلان مسکن در کشور را به خود مشغول کرده، افزایش تعداد تولید مسکن است. پدیده انبوه‌سازی مسکن در بسیاری از شهرهای کشور رایج شده است. شکل کلی معماری سنتی از سنت عامیانه سرچشمه می‌گیرد و سنت عامیانه، همان سنت بلاواسطه و ناخودآگاهی است که در بطن یک فرهنگ مردمی، جریان دارد و به گونه‌ای معنوی و مادی و متأثر از نیازهای مربوط به آن‌ها و بالاخره به پیروی از رنج‌ها و شادی‌ها و آرامش‌های انسانی شکل می‌گیرد. (taheri, 2020) عوامل محیطی مؤثر در توانمندسازی روستائیان در اشتغال به ترتیب: دسترسی به ابزار و لوازم مورد نیاز اشتغال، دسترسی به نیروی کار ارزان

قیمت و دسترسی آسان به مواد اولیه تولید است (abbasi,2020). مسکن دولتی که دولت‌ها برنامه ریز، سرمایه گذار و احداث کننده آن می‌باشند، یا به صورت مجموعه‌های مسکونی، تک خانواری، خانه‌های شهری یا به صورت مجموعه‌ای از مجتمع‌های چند طبقه می‌باشند، که برای اجاره احداث می‌شوند، یا برای فروش به مردم عرضه می‌گردند. این سیاست گذاری تنها هدف خود را تأمین سرپناهی که افراد مالک آن باشند، مد نظر قرار داده و مفهوم خانه در آن از آنچه در طول تاریخ فرهنگ انسانی وجود داشته فاصله گرفته و صحبت از کیفیت خانه در این رویکرد، جایگاهی برای بحث و گفت و گو ندارد. در این نوع از مسکن مردم نقش فعالی در تعیین فضاها و سرنوشت مسکن خود ندارند و اغلب نوع مسکن، سرپناهی است که به صورت تولید انبوه، «روش زندگی» از پیش تصمیم گرفته شده‌ای را در واحدهای مسکونی و فضاهای مشترک و جمعی بین واحدها به ساکنین دیکته می‌کند. یکی از مسائل مهم در معماری امروزه تأثیر الگوهای غربی بر معماری بومی ایران می‌باشد، که بسیاری از اصول و معیارهای آن را از بین برده است. ساختار شکل‌گیری معماری بومی در مواجهه با معماری غربی دچار آسیب شده و به گونه‌ای همه ابعاد، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را تحت تأثیر قرار داده است (Mowlanaei,2020) این درحالی است که توجه به مردم شناسی و شناخت فرهنگ سکونت امری لازم در طراحی مناسب برای ساکنین در جهت رفع نیازهای آنان می‌باشد. با توجه به عدم بررسی موضوع تا به حال و وجود خلاء تحقیق بنابراین محقق به دنبال بررسی موارد زیر می‌باشد.

- ۱- ساختار خانه‌های شهر جیرفت چگونه از ویژگی‌های مردم‌شناسانه آن منطقه تأثیر پذیرفته است؟
  - ۲- چگونه می‌توان برپایه شاخص‌های مردم شناسی واقع گرایانه و ارزیابی آن‌ها راهکارهایی برای ارتقاء معماری مسکونی جیرفت ارائه داد؟
  - ۳- چه تفاوت‌هایی در متد مردم شناسی واقع گرایانه بین شاخصه‌های مردم‌شناسانه ساکنان در خانه‌های معاصر با مسکن بومی شهر جیرفت وجود دارد؟
- این پژوهش به شیوه مردم‌شناختی انجام گرفته و مبنای روش آن از نوع کاربردی - توسعه‌ای خواهد بود که با بیان اهداف مردم‌شناختی به شناخت قلمرو مکانی شهر جیرفت کرمان پرداخت. اصول و بستر تحقیق در زمینه مردم‌شناختی از حیث وجود یک بستر فرهنگی خاص و تلاش برای فهم چگونگی تفسیر مردم از شیوه زندگی روزمره، دارای اهمیت ویژه‌ای است. اکتشافی کل نگر در برابر محیط مورد تحقیق، تکیه به اطلاعات‌های سازمان داده نشده، تمرکز بر یک یا تعداد معدودی نمونه موردی و تحلیلی مبتنی بر اهمیت «معانی و عملکردهای اعمال انسان» در زمره ویژگی‌های مردم‌نگاری می‌باشد. عوامل مربوط بر عینیت سبک زندگی و مسائل و مقتضیات جاری زیستی مردم شهر جیرفت مورد بررسی قرار می‌گیرند و پس از انتخاب نمونه‌های موردی، برای تعیین هر مؤلفه تأثیرگذار در خانه‌های سنتی، مطالعه الگوهای شاخص مسکونی، پرسشنامه‌های عمیق و بیشتر آن باز، مشاهده مشارکتی، مصاحبه در جهت نتیجه‌گیری‌های ضروری استفاده می‌شود. با روش‌های تفسیر اطلاعات‌های مستخرج از پرسشنامه به صورت ساختاری و اکثریت آن نیاز به تفسیر

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه ... ۵

دارند و جهت اطمینان از مداخله تمایلات شخصی از ابزارهای مکمل استفاده شده است. البته نظریه‌ها و مباحث معرفتی، جامعه‌شناختی و یامصادیق موجود معماری بومی و سنتی درمیانه راه و تحلیل نقشه‌های موجود از بناهای سنتی شهر جیرفت نیز در بررسی‌های کیفی و عملکردی بعنوان پارامترهای یاری‌گر در تکامل روند تحقیق مورد استفاده قرار گرفت، همچنین با توجه به مقایسه نمودن دوره‌های مختلف معماری و تطبیق نمودن مؤلفه‌های مؤثر از روش تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شد و به وسیله نرم‌افزار اکسپرت چویس تحلیل آن انجام گرفت. اهمیت یا برتری نسبی مؤلفه‌های مؤثر با استفاده از مقایسات زوجی کیفی معین می‌گردد. از مزایای AHP امکان اختصاص همزمان قضاوت‌های ذهنی با بهره‌گیری از معیارهای کمی ملموس و معیارهای کیفی می‌باشد.

تصویر ۱. خلاصه‌ای از روش تحقیق مرتبط با مبانی بوم‌شناسی فرهنگی (Source: Author, 2020)

مبانی نظری:

پیرامون بحث معماری بومی و مردم‌شناسی تحقیقات متعددی انجام گرفته است که در اینجا می‌توان به بخشی از آن اشاره کرد؛ حسن قلی نژاد یاسوری و مفیدی شمیرانی در سال ۱۳۹۸ در مقاله‌ای تحت عنوان «استانداردهای پایداری در شکل‌گیری ساختار و عناصر معماری اقلیم گرم و خشک» به بررسی متغیرهای منطقه‌ای، بومی و استانداردهای معماری و شهری در سامانه‌های ارزیابی منتخب اقلیم گرم و خشک کاملاً تأثیرگذار بوده پرداخته‌اند و برای ارائه سامانه بومی و پایدار برای اقلیم گرم و خشک، به این نتیجه رسیده‌اند که باید شرایط اقلیمی، اولویت‌های منطقه‌ای و سایر ضوابط و استانداردهایی که در ایران تدوین شده و در حال اجرا هستند را ملاک تصمیم‌گیری و عمل قرار داد. دیشاد آرا و مأمون در سال ۲۰۱۷ در مقاله‌ای تحت عنوان «گفتگویی بامردم‌شناسی درمورد روندساخت و ساز» به بررسی‌های مردم‌نگاری در فرآیندهای ساختمانی اشاره کرده و کمبود مطالعات مردم‌شناختی را ناشی از عدم وجود یک جهت‌گیری روش‌شناختی مرتبط و همکاری بین رشته‌ای می‌داند و با گره زدن شرایط و پتانسیل‌های زندگی بشر به اساس ساختمان، وجود فرهنگ بومی و مراجعه به پیشینه آنرا ضروری می‌داند و از پتانسیل معماری بومی برای تکمیل تاریخ معماری اصلی دفاع کرده‌اند. Dilshad, A., Mamun, R., 2017). کریمی در سال ۱۳۹۶ در مقاله دیگری با عنوان "مسکن خوانش پذیر تبیین

عوامل موثر بر خوانش پذیری مسکن "جهت ارتقا پیوند ساکن و مسکن به بررسی خوانش، تعیین وقاعده‌مندی، عدم تعیین و رازآمیزی، خوانش پذیری می‌پردازد و نتایج آن تأثیر این عوامل را بر روی یکدیگر نشان می‌دهد. محسن افشاری، شهرام پوردیهیمی در سال ۱۳۹۵ در مقاله دیگری با عنوان "مقیاس‌های روش زندگی در مسکن" به بررسی این مطلب می‌پردازد که محیط‌های مسکونی محصول نظام‌های فرهنگی انسان هستند که نتایج آن گویای سازماندهی فضایی قرارگاه‌ها از روش زندگی و فعالیت‌هایی که در آن انجام می‌پذیرد نشات می‌گیرد. نصر نیز در سال ۱۳۹۴ در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه پارادایم معماری مسکن در سیمای امروز شهر ایرانی اسلامی» آسیب‌ها و ناتوانی‌های معماری ایرانی براساس معیارهایی از جمله «جایگاه»، «هویت» و «معنا» را در مسکن ایرانی بررسی می‌نماید. نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که معماری مدرن بر معماری سنتی ایران برای توسعه دوباره الگوی فراموش شده زندگی مردم ایران در ادوار گذشته لازم و ضروری است. الحسابی و کرانی در سال ۱۳۹۲ در مقاله‌ای با عنوان "عوامل تأثیرگذار بر تحول مسکن از گذشته تا آینده" به بررسی عوامل شکل دهنده معماری از گذشته تا امروز پرداخته و نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که بهره‌گیری از اصول گذشته و بروز رسانی و استفاده از تکنولوژی روز در با توجه به نیازهای روز در معماری امروزی لازم و مفید است. اطلاع از عوامل آسایش زیست محیطی در منطقه‌های گوناگون جغرافیایی، به مراحل توسعه و برنامه‌ریزی منطقه کمک می‌نماید. رفاه و سلامت انسان در محیط‌های طبیعی، با وضعیت اقلیمی رابطه مستقیمی دارد. در دوره‌های مختلف مطالعات و کنکاش‌های بیوکلیمای انسانی به عنوان پایه و اساس برنامه‌ریزی‌های شهری، عمران بود. از عوامل تأثیرگذار بر زندگی، راحتی و سلامتی انسان، شرایط اقلیمی و جوی است و بررسی تأثیر وضعیت اقلیمی بر روی زندگی، رفاه، اعمال و رفتار انسان به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های علمی با مشخصه زیست اقلیم انسانی مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد (Haeri Mazandarani, 2008) کیفیت زندگی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعات مسکن است و ابزاری مناسب برای ارتقا کیفیت زندگی در شهرهای امروزی می‌باشد. هرچند که ارتقای کیفیت زندگی در معیارهای فردی و اجتماعی از زمان‌های قدیم مورد تحلیل کارشناسان بوده است، اما در دوره معاصر با برتری اهداف اجتماعی و تدوین آنها در فرم برنامه‌های توسعه، شاهد نگرش انسانی و جامعه‌شناختی درباره کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورهای پیشرفته هستیم (Rostami et al., 2019).

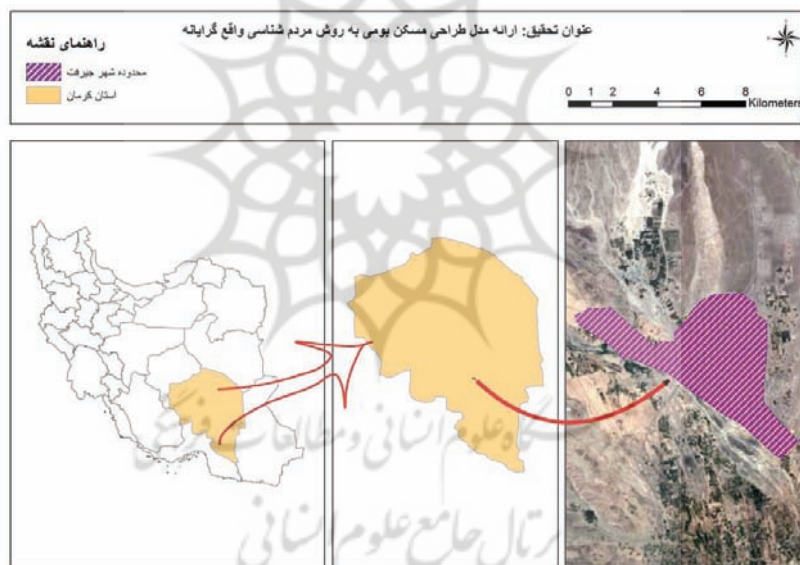

تصویر ۲- شاخص‌های مهم در طراحی معماری مسکن بومی از دیدگاه صاحب‌نظران (Source: Author, 2020)

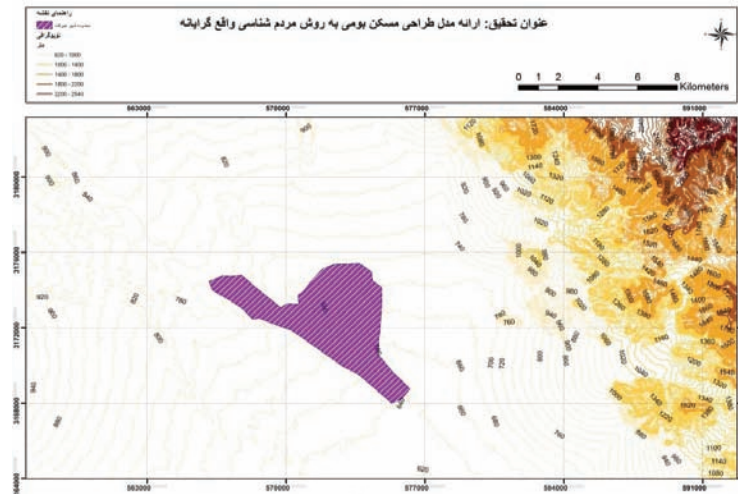
ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه ... ۷

در مناطق مختلف با توجه به شرایط اقلیمی و محیطی مختص به هر مکان، طرح خاصی از کالبد معماری رابه‌وجود می‌آورد و ارتباط ویژه‌ای با مشخصات اقلیمی و محیطی آن موقعیت جغرافیایی برقرار می‌گردد. فرم معماری هم در راستای سازگاری بامحیط شکل خواهدگرفت و هویت -مند نمودن ساختار بنادر معماری بدون توجه به محیط، بی‌معنی خواهدبود(تصویر ۱). با توجه به تحلیل و بررسی مبانی معماری بومی منطقه جنوب کرمان به تأثیرگذاری نقش بوم و تقابل آن با فرم و کارایی بنا ملاحظه می‌شود و آداب و رسوم و فرهنگ، توانایی زیادی را در تأثیرگذاری بروی معماری و ساخت بنای آن منطقه دارد و با این رویکرد که تنها دید ما نسبت به خانه فقط یکسرپناه باشد و تمام خانه هادر شهرها و فرهنگ‌ها را با یک فرم و عملکرد ترسیم کرده و تبدیل به بنا کنیم در آن‌صورت امری اشتباه و نادرست است و بی‌وفایی به معماری گذشته و اصیل و بومی خودکرده و هم فرهنگ و آداب و رسوم مردمان منطقه را چشم‌پوشی می‌شود (Haeri Mazandarani, 2008)).

منطقه مورد مطالعه:

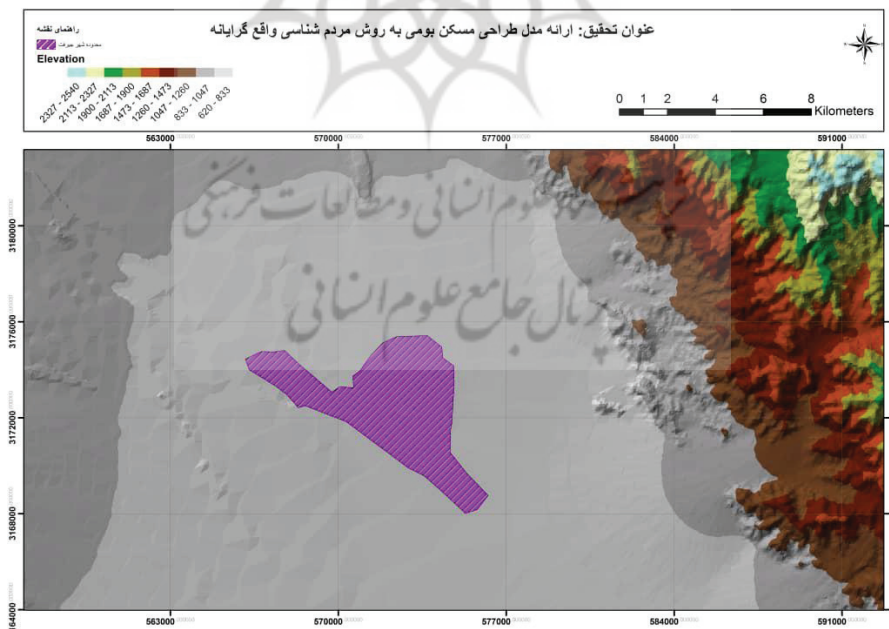

تصویر ۳. نقشه منطقه مورد مطالعه (Source: Author, 2020)

تصویر ۴. وضعیت توپوگرافی شهر جیرفت (Source: Author, 2022)

جیرفت شهری در استان کرمان مرکز شهرستان جیرفت است. این شهرستان از شمال به شهرستان کرمان، از جنوب به شهرستان عنبرآباد، از شرق به قسمتی از شهرستان بم و از غرب به شهرستان بافت و رابر محدود شده است. شهرستان جیرفت ۱۳۷۹۹ کیلومترمربع وسعت دارد و در قسمت مرکزی استان واقع شده است که به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و طبیعی به «هند- ایران» معروف است.

تصویر ۵. محدوده مورد مطالعه (Source: Author, 2022)

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه ... ۹.

سطح زیر کشت محصولات زراعی باغی ۵۲۰۰۰ هکتار با میزان تولید ۷۳۹۰۰۰ تن می‌باشد. تولیدات آبریان و دامی این شهرستان با روندی رو به رشد به ۳۰۴۰۴ تن رسیده‌است. فاصله مرکز شهرستان تا مرکز استان حدود ۲۳۸ کیلومتر است و دارای ۴ مرکز شهری جیرفت، درب بهشت و جبال بارز و بلوک و ۴ بخش و ۱۴ دهستان و ۱۲۲۸ آبادی دارای سکنه می‌باشد. شهرستان جیرفت دارای سه اقلیم متفاوت جغرافیای سرد کوهستانی سردوئیه معتدل کوهستانی دلفارد و جبال بارز و گرم مرطوب نواحی دشت جیرفت است؛ ارتفاع شهرستان از حداقل ۶۸۰ متر در شهر جیرفت به ۳۸۸۶ متر در بلندبهای سردوئیه می‌رسد؛ پایین‌ترین دمای ثبت شده متعلق به منطقه سریشون -۳۰ درجه در زمستان و بالاترین دمای ثبت شده ۵۰+ درجه سانتی‌گراد در تابستان جیرفت است. طی آمار یک دوره بلند مدت کمترین میزان بارندگی در سطح شهرستان به دشت جیرفت به میزان ۱۸۲ میلیمتر و بیشترین میزان ۳۵۰ تا ۴۰۰ میلیمتر به مناطق جبال بارز شمالی دلفارد؛ درب بهشت اختصاص دارد. جمعیت شهرستان جیرفت بنا بر سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد ۱۳۰،۴۲۹ نفر بوده است. نرخ باسوادی سطح شهرستان ۹۲٪ نرخ بیکاری ۱۶٪ می‌باشد.

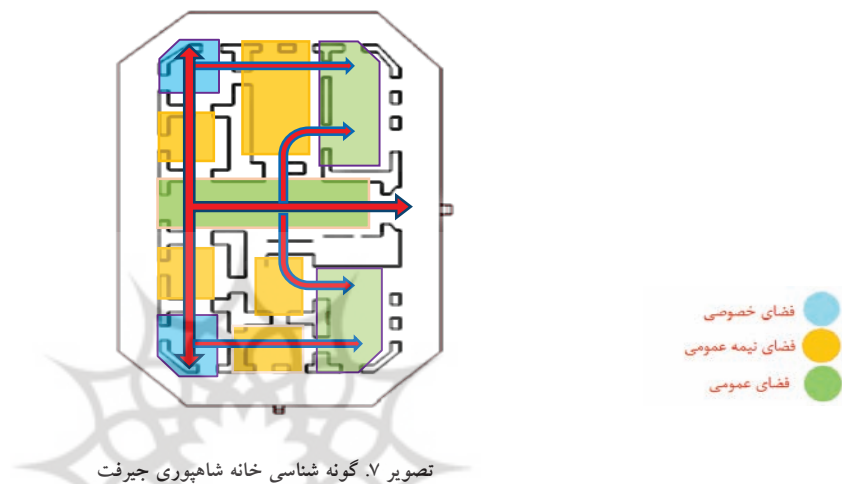

تصویر ۶. وضعیت اقلیمی شهر جیرفت (Source: Author, 2020)

وضعیت مسکن در شهر جیرفت:

خانه شاهپوری: در جنوب روستای فردوس بنای قدیمی خانه شاهپوری خودنمایی می‌کند. پلان این بنا مستطیل شکل و جهت آن شرقی- غربی است. یک گنبد گردپوش که بر روی چهار ایوان در مرکز بنا قرار دارد. در ضلع شرقی تالار مرکزی و ۵ اتاق، در ضلع غربی دارای ۳ اتاق است که به فراخور فضای مورد نیاز و نوع کارکرد آن، ابعاد و اندازه‌های

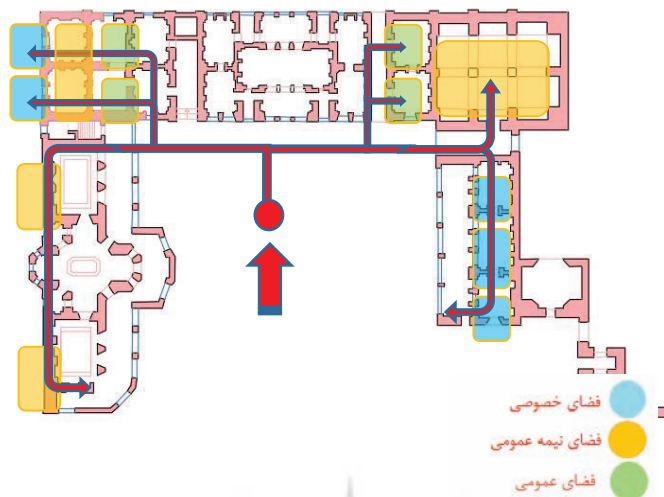
مختلفی دارند. از ویژگی‌های بارز این طرح می‌توان به رعایت سلسله مراتب فضایی و جداسازی فضاهای خصوصی و عمومی اشاره نمود.

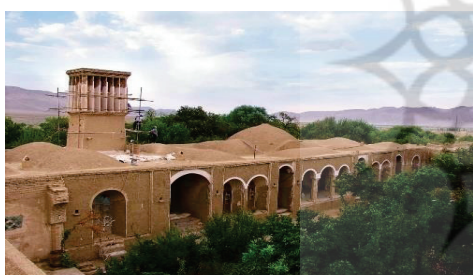
تصویر ۸ و ۹. خانه شاهپوری‌ها در شهر جیرفت (Cultural heritage of Kerman province)

قلعه اسفندقه (خانه ابوسعیدی): این قلعه در روستای دولت‌آباد اسفندقه واقع شده است که شامل دو قسمت است یک بخش جدیدتر چسبیده به قلعه‌ی قدیمی که هنوز هم در آن زندگی جریان دارد و خوانین سابق منطقه در آن زندگی می‌کنند. این قلعه یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری منطقه و شهرستان جیرفت به شمار می‌رود. این قلعه در واقع یک خانه‌ی اعیانی یا اربابی است که شامل یک حیاط وسیع و فضاهایی شامل: سه دری، حوض‌خانه با یک بادگیر بلند بر فراز آن می‌باشد؛ که سه دری در قسمت شمالی حیاط واقع شده و در سمت جنوب حیاط هیچ اتاق یا عنصر معماری دیگری ساخته نشده است. در تصویر (۶ الی ۸) پلان و نمای خانه سنتی ابوسعیدی را مشاهده می‌شود که به‌عنوان یکی از نمونه بناهای سنتی شهر جیرفت می‌توان از آن نام برد.

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم شناسی واقع گرایانه ... ۱۱.

تصویر ۱۰. گونه شناسی خانه ابوسعیدی جیرفت

تصویر ۱۱ و ۱۲. خانه ابوسعیدی در شهر جیرفت (Cultural heritage of Kerman province)

با نگاه به شکل و گونه‌های مسکن بومی شهر جیرفت اینگونه برداشت می‌شود که معماری بومی این شهر نیز همچون سایر شهرها و روستاهای ایران از اقلیم، منطقه و فرهنگ آن سرچشمه گرفته است. با بازخوانی و نگاه کارشناسانه به معماری بومی ایران و شهر جیرفت می‌توان هویت و اصالت از دست رفته در معماری امروز، بازیابی نمود. جیرفت در اقلیم گرم و نیمه مرطوب قرار دارد و همانطور که در تصاویر ۵ الی ۸ ملاحظه می‌شود به وسیله حفره‌های در دیوار، از نور خورشید به صورت غیر مستقیم و تهویه بهره برده‌اند. از دیگر ویژگی‌های این بنا می‌توان به نقش حیاط مرکزی در آن اشاره نمود که با استفاده از حیاط مرکزی به ایجاد سایه در فضاهای مورد استفاده ساختمان کمک کرد است. به طور کلی در معماری بومی شهر جیرفت مصالح بومی مانند درخت خرما، خاک جایگاه ویژه‌ای دارند و تأثیر فرهنگ در زیباسازی خانه‌ها، نوع چیدمان و طراحی کاربری‌ها در ساختمان نیز از فرهنگ بومی متأثر گشته و فرم خانه‌ها هماهنگ با

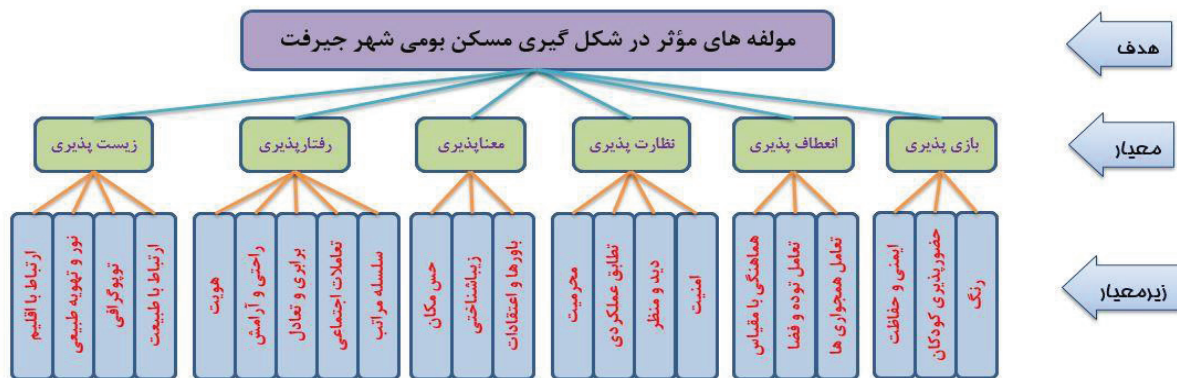
اقلیم منطقه می‌باشد. شهر جیرفت با توجه به مشخصات تاریخی و فرهنگی خاص به خصوص در ارتباط با فضاهای مسکونی دارای ارزش‌های ساختاری و کیفی خاصی بوده و رعایت مؤلفه‌های کیفی و عملکردی در خانه‌های سنتی آن از اهمیت خاصی برخوردار است. در طی توسعه شهرنشینی بسیاری از جنبه‌های هویتی و نشانه‌های فضاهای مسکونی شهر جیرفت مورد غفلت واقع شده است که در تصاویر ۷ الی ۹ نمونه پلان‌های معمول از خانه‌های معاصر شهر جیرفت را ملاحظه می‌شود.

تصاویر ۱۳ الی ۱۵. پلان‌هایی از خانه‌های معاصر شهر جیرفت (Source: Author, 2020)

لازم به ذکر است که در تحقیق حاضر، هدف مولفه‌های مؤثر در شکل‌گیری مسکن بومی شهر جیرفت می‌باشد و معیارها به گونه‌ای تدوین شده‌اند که در راستای پاسخگویی به نیازهای گوناگون، سلیقه‌های متنوع مردم و ضرورت‌های بازسازی به حفظ هویت معماری مساکن با مفهوم ایرانی آن پاسخ داده شود. هرچند برای هویت‌بخشی به مکان‌های زیستی انسان چارچوب‌های فکری زیادی مطرح است ولی مراجعه به نظرات مردم نیز کارآمد می‌باشد.

شش معیار و مؤلفه تحت عناوین «بازی پذیری»، «انعطاف پذیری»، «نظارت پذیری»، «معناپذیری»، «رفتارپذیری» و «زیست پذیری» می‌باشد که مؤلفه‌های فوق شامل ۲۲ زیرمعیار می‌باشد که عبارتند از «ارتباط با اقلیم»، «نور و تهویه طبیعی»، «توپوگرافی»، «ارتباط با طبیعت»، «هویت»، «راحتی و آسایش»، «برابری و تعادل»، «تعاملات اجتماعی»، «سلسله مراتب»، «حس مکان»، «زیباشناختی»، «باورها و اعتقادات»، «محرمیت»، «تطابق عملکردی»، «دید و منظر»، «امنیت»، «هماهنگی با مقیاس»، «تعامل توده و فضا»، «تعامل همجواری‌ها»، «ایمنی و حفاظت»، «حضورپذیری کودکان»، «اثر رنگ»، می‌باشد که در شکل شماره ۱۰ ساختاردرختی سلسله مراتبی معیارهای مؤثر در شکل‌گیری مسکن بومی در شهر جیرفت را نشان داده شده است که اولین گام در فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی می‌باشد.

تصویر ۱۶. ساختار سلسله مراتبی معیارها و زیرمعیارهای مؤلفه‌های مؤثر در طراحی فضاهای مسکونی در شهر جیرفت (Source: Author, 2020)

یافته‌ها

تحلیل پارامترهای واقع‌گرایانه مؤثر بر فضای مسکونی

مؤلفه‌های نظارت‌پذیری تأثیرپذیر بر فضای مسکونی

بسیاری از ساختمان‌های امروزی که در آن زندگی جریان دارد، فاقد نظارت کافی بر کودکان و دیگر اعضای خانواده هستند؛ کودکان خردسال پرتحرک، فعال و کنجکاو هستند و الگوهای رفتاری کودکان در فضاهای باز بسیار متغیر است و بایستی وی بتواند به آسانی و بدون خارج شدن از محدوده موردنظارت والدین تحرک داشته باشند. با این‌وجود والدین به طور مداوم نظارت را در خانه تجربه می‌کنند و با رعایت استانداردهای طراحی فضاها را برای کودکان منظور جلوگیری از وقوع خطرهای احتمالی امن سازند (Salehi, 2009). این حریم بندی در مورد سایر گروه‌های سنی نیز با آیتم‌های مختلف دیگر همچون محرمت و دید و منظر جلوه گر می‌شود که در ادامه بیشتر به آنها اشاره خواهد شد. نمودار ۱ به میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های نظارت‌پذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس اشاره می‌شود.

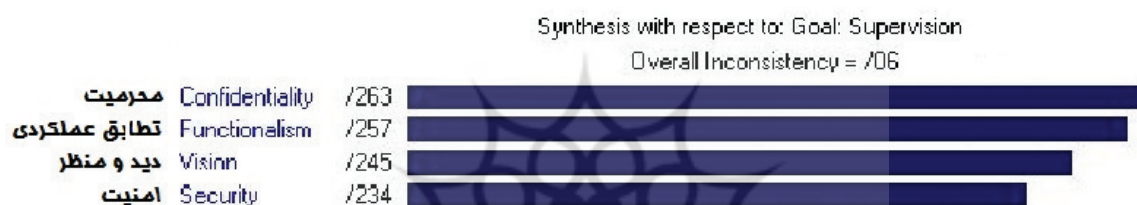
۱- محرمت: حریم خصوصی یک ارزش کلیدی و اخلاقی که پایه و اساس آن توجه به شأن و منزلت انسانی است. در خانه‌های سنتی برای حفظ حریم خصوصی از طرحواره‌های تداخل عملکردی در یک فضای واحد است. سردرهای ورودی را در شهرهای کویری همچون شهر جیرفت از دو بعد می‌توان مورد بررسی قرارداد؛ که اول آنکه افراد خانواده را از دید اشخاص نامحرم مصون می‌دارد و دوم آنکه ارتباط فضاهای داخلی به شیوه مناسبی تفکیک کرده‌اند. مصون بودن فضای داخلی خانه از دید بیگانگان موردی است که آسایش خانواده سخت به آن وابسته است.

۲- دید و منظر: چگونگی رابطه بصری انسان و محیط از جمله شرایطی است که درکنار سایر شرایط درازبایی کیفیت محیط حائز اهمیت می‌باشد. به این ترتیب دید و منظر به عنوان مجموعه‌ای از عناصر طبیعی و مصنوعی مقوله‌ای است که در ارتقاء کیفیت و مطلوبیت زندگی ساکنین نقش عمده‌ای ایفا می‌کند. با توجه به تأثیرات روحی و ادراکی منظر

شهری بر انسان، آنچه که از پس پنجره‌های خانه به چشم می‌آید نقش مهمی در آرامش و خرسندی ساکنان خانه ایفا می‌کند (Kamelnia, 2016).

۳- تطابق عملکردی: فضای داخلی خانه عامل مهمی است که بدون شک بر کیفیت سکونت افراد مؤثر خواهد بود. در طراحی فضاهای داخلی موارد زیادی می‌بایست رعایت شود تا فضاها دارای کیفیتی مطلوب باشند (تصویر ۱۳) (Ali (Mohammadi and Abdollahi, 2018).

۴- امنیت: احساس امنیت نقش مهمی را در انتخاب و پذیرش مکان سکونت ایفا می‌کند و یکی از نیازهای روحی انسان و از تأثیرگذارترین مولفه‌های کیفیت فضا به شمار می‌رود و به‌ویژه در جامعه اسلامی امنیت فضایی، امنیت روانی و امنیت فرهنگی و اخلاقی از مشخص‌ترین وجوه حس امنیت انسان خاطر در انسان می‌باشند (Naghizadeh, 2015).

نمودار ۱. میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های نظارت‌پذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

مؤلفه‌های معناپذیری تأثیرپذیر بر فضای مسکونی

معناپذیری، توانایی برقراری ارتباط ساکنین یک سکونت‌گاه با همدیگر از طریق عناصر کالبدی می‌باشد که بتوان ضمن شناخت فضاها و اجزای آن، به‌آسانی در قالبی به هم پیوسته آنها را با یکدیگر ارتباط داد و ساکنین به راحتی مفهوم و معنای هر فضایی را در سکونتگاه خود تجربه کنند و نیز افزایش خوانایی باعث تقویت فهم فضایی در ذهن ساکنین شده و استفاده از فضا را آسانتر نماید.

۱- حس مکان: حس مکان عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص می‌گردد. این حس می‌تواند در مکان زندگی فرد به وجود آمده و با گذر زمان عمق و گسترش یابد. اما حس تعلق مکان در سطح بالاتری قرار می‌گیرد. تعلق به مکان که بر پایه حس مکان به وجود می‌آید و این حس به پیوند حسی فرد با آن منجر می‌گردد و در آن انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و برای او قابل احترام می‌شود (Sarmast, 2009).

۲- زیباشناختی: مفهوم زیبایی بیشتر جنبه روانشناسانه به خود می‌گیرد. زیبایی در ارتباط با ادراک دیده می‌شود و بیننده جزئی از این مجموعه به حساب می‌آید. عوامل روانی و اجتماعی بر ادراک ما اثرات مهمی را به جا می‌گذارند و معمار قصد دارد چیزی زیبا بیافریند تا از نظر حس زیباشناختی جوابگوی احتیاجات انسان باشد.

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه ... ۱۵

۳- باورها و اعتقادات: مردم ایران بعد از قبول دین مبین اسلام، اصول و مبانی آن را در زندگی و سنت‌های خود تطبیق داده‌اند. به‌گونه‌ای که هیچ‌گاه خود را از رسوم، آئین و شیوه زندگی به طور کامل جدا کرده‌اند، بلکه با محوریت اصول دین اسلام، آن‌ها را تطبیق و یا تغییر داده‌اند. می‌توان گفت که بیشترین تاثیرگذاری در شکل‌گیری ساختار فضایی معماری سنتی ایران، شریعت اسلامی و اصول حاکم بر الگوهای رفتاری آن داشته است. (Aliabadi and Hashemi Tughraljerdi, 2009)

تصویر ۱۷. فضای سبز حیاط و بازی پذیریان در یک نمونه از خانه‌های معاصر جیرفت (Source: Author, 2020)

تصویر ۱۸. فضای نشیمن و ارتباط فضایی (Source: Author, 2020)

Synthesis with respect to: Goal: Meaningful
Overall Inconsistency = /09

زیباشناختی	Aesthetic	/373	
حس مکان	Sence of Place	/327	
باورها و اعتقادات	Belifes	/301	

نمودار ۲- میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های معناپذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

مؤلفه‌های رفتارپذیر و تأثیرپذیر بر فضای مسکونی: با گسترش شهرنشینی در سال‌های اخیر بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت سکونت در شهرها، محوریت بسیاری از تحقیقات تئوری و عملی را در زمینه‌های اقتصادی، جغرافیایی و شهری به خود اختصاص داده است. این عوامل شامل مؤلفه‌های بیرونی و طبیعی و مؤلفه‌های ادراکی و انسانی است. برخلاف معماری سنتی، فضای معماری امروز را فقط با حدود کالبدی و مادی آن و با توجه به ابعاد جسمانی انسان و تناسب مادی و صفاتی همچون محصور بودن و زاویه دید و حجم و رنگ مصالح تعریف می‌کنند و از موضوعاتی چون انسان، فرهنگ، نماد و رمز و معنا، آیین، جهت، آسمان و طبیعت که کیفیت فضا را تعریف می‌کنند، غفلت می‌ورزند. امروزه

فقط به علت صوری فضاها می‌پردازند و علت‌غایی را نادیده می‌گیرند (Naghizadeh, 2015). در ادامه به بازشناسی مؤلفه‌های رفتارپذیر در فضاهای مسکونی از دیدگاه صاحب‌نظران و محققین پرداخته می‌شود:

۱- هویت: هویت به مثابه استقلال و خودباوری شکوه یک جامعه است و نمی‌توان به جامعه‌ای القا کرد، در این رابطه می‌توان معرف معیارهایی همچون هویت معنوی و جمعی، بوم‌آوری و هویت ملی، فرم و شکل و کاربری باشند. شهرهای تاریخی ایران دارای هویت در زمینه‌های مختلف معماری و شهرسازی بوده و در آن سوی دیگر متخصصان عموماً بافت‌ها و شهرهای جدید را بی‌هویتی می‌نامند. جلوه‌های مشخص هویت شهرهای تاریخی ایران را در وجوه مختلف آن‌ها از جمله هویت کالبدی، هویت طبیعی، هویت عملکردی، هویت فرهنگی، هویت محیطی، هویت دینی و انسانی، هویت تاریخی، و هویت ملی و اجتماعی آن‌ها می‌توان تلقی نمود (Naghizadeh, 2015).

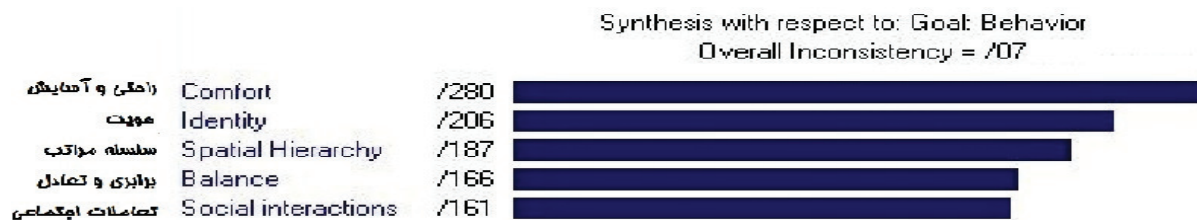
۲- راحتی و آرامش: آسایش و راحتی تمامی اعضای خانواده از بنیادی‌ترین عوامل در طراحی مسکن به شمار می‌آید و کیفیت نسبی آن لحاظ می‌گردد. انسان نیازمند آرامش است، حال این آرامش با مطالعه و کسب علم و دانش، عبادت، تفکر، و بهره‌گیری از وسایل ارتباط جمعی، گفتگوهای خانوادگی، استراحت یا غیره حاصل گردیده است.

۳- سلسله مراتب: سلسله مراتب در ارتباط با حوزه‌های محیط زندگی را شامل بخش عمومی و خصوصی بیان می‌شود و مشخصه‌های با بهره‌گیری از اصل سلسله مراتب در دو درجه بیرونی و درونی نقش دارد. سلسله مراتب بیرونی به پیوستگی داخل خانه با سایر فضاها و کاربری‌های بیرون آن و سلسله مراتب درونی بر تبیین پیوند عناصر داخل خانه با هم می‌پردازد. رابطه اجزای درونی مسکن با فضاهای خارج از خود الزاماً باید هم شامل ناحیه‌های معینی باشد و هم این که حریم و فضاهای بسط‌دهنده این ناحیه‌ها باید معلوم باشند.

۴- تعاملات اجتماعی: حضور افراد در ارتباط با جامعه، خواستگاه اهداف جامعه مدنی است. فضاهای عمومی زمینه خودنمایی کارکردهای اجتماعی بوده و تعاملات اجتماعی در آن نقش می‌بندد. در صورتی که فضاهای جمعی محله مسکونی از مطلوبیت قابل قبولی برخوردار باشند، فضایی را برای آرامش و آسایش شهروندان فراهم می‌کند (Daliri and Pakshir, 2013).

برابری و تعادل: برابری و تعادل از شاخصه‌های هویت‌دهنده به مسکن است و در مسکن سنتی برابری و تعادل به مفهوم قرار دادن هر فضا در جای خود است و هر فضاها به تناسب زندگی که در آن جریان دارد در اطراف حیاط قرار می‌گیرند و نحوه قرارگیری افراد خانواده در اتاق‌ها و فضاهای خانه نیز بر اساس تعادل صورت می‌گیرد.

نمودار ۳. میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های رفتارپذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری تأثیرپذیر بر فضای مسکونی:

انعطاف‌پذیری به معنی قدرت و توانایی فضا در پذیرفتن عملکردها و سامان دادن فعالیت‌های گوناگون یکی از مؤلفه‌های مؤثر در کیفیت فضا از دیدگاه بتتلی و همکارانش است. از طرفی دیگر برایان گودی نیز بر تأثیر مثبت این عامل بر کیفیت فضایی تأکید می‌کند. (Golkar, 1997) بهره‌گیری از انعطاف‌پذیری فضایی در معماری را می‌توان در مقابله با تضاد موجود در بین انتظارات از معماری بکار برد و با طراحی به معماران اجازه داد تا اهداف آینده در خصوص برنامه ریزی نوین‌یاد برای ساختمان‌ها پیروانند. براین اساس مؤلفه‌های کارکردی و عملکردی در خانه‌های شهر جیرفت به زیرمجموعه‌هایی زیر اشاره دارد.

۱- هماهنگی با مقیاس انسانی: تناسب و هماهنگی ابعاد ابنیه یکی از مفاهیم اصلی و پایه‌ای معماری است که به رابطه اجزاء با کلیت یک فضا می‌پردازد. مقیاس انسانی یک حس انتزاعی است، هر چند در زندگی طول و عرض و ابعاد فضا کمتر در نظر گرفته می‌شود. ولی آنها با یکدیگر و با مقیاس خود ارزیابی می‌شوند. مقیاس انسانی موردنظر در معماری مسکن را در مقولاتی همچون تناسب ابعاد فضاها در میزان پاسخگویی مسکن به ارزش‌های فرهنگی ساکنین آن می‌توان جستجو نمود.

۲- تعامل توده و فضا: بعد ظاهری بناها لازم است به‌عنوان یکی از کیفیت‌های مهم در طراحی مورد سنجش قرار گیرد. فرم شامل نحوه ترکیب احجام، نظام پر و خالی، کیفیت‌های بصری ساختمان‌ها و مقیاس مناسب آنهاست. تعامل همجواری‌ها: در شکل‌گیری خانه‌های سنتی شهر جیرفت، توجه ویژه‌ای به همسایگی و همجواری خانه‌ها شده است، به گونه‌ای که برخی از این کاربری‌ها مزاحمت‌هایی ایجاد می‌کنند که ممکن است دائمی باشد یا اینکه بسته به زمان و مکان از شدت و ضعف متفاوتی برخوردار باشد (Golkar, 1997).

Synthesis with respect to: Goal: Flexibility			
Overall Inconsistency = /01			
همانگی با مقیاس انسانی	Human scale	/384	
تعامل توده و فضا	Mass and space	/315	
تعامل همجواری	Proximity	/301	

نمودار ۴. میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

مؤلفه‌های زیست‌پذیری تأثیرگذار بر فضای مسکونی

انسان‌ها بخصوص در سده اخیر به مطالعات راحتی گرمایی توجه ویژه‌ای دارند و این منجر به معرفی انواع شیوه‌ها و تکنیک‌های مطالعه وضعیت زیست‌اقلیم انسانی در محیط مسکونی و غیر مسکونی شده است.

بنابراین تفسیر شرایط اقلیمی هر موقعیت جغرافیایی، نقطه شروع آماده‌سازی زیربنای ساختمان و بیان مفهوم طراحی شهری با هدف شرایط آسایش حداکثری و به حداقل رساندن استفاده از انرژی برای تأمین سرمایش و گرمایش است. ضرورت و اهمیت بحث زیست‌پذیری و توسعه پایدار امروزه در شهرها کاملاً نمایان است. زیست‌پذیری و به تبع آن منظر شهری اکولوژیک مفاهیم و رویکردهایی هستند که در نهایت، شهری به دور از انواع مشکلات زیست‌محیطی را برای شهروندان به ارمغان می‌آورد و زیست‌پذیری شهری گفتمانی نیرومند را در توسعه شهری و طراحی شهری بازتاب می‌دهد. (Jalalian et al., 2016)

تصاویر ۱۹ و ۲۰. نمونه خانه‌های معاصر (Source: Author, 2020)

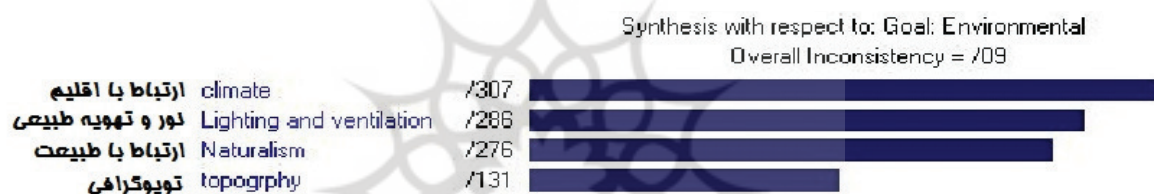
۱- ارتباط با طبیعت: ارتباط انسان با طبیعت در معماری ناظر بر طراحی معماری در تعامل با طبیعت است. طبیعت یعنی آسایش و آرامش. در صورتی که ساختمان رفتاری همچون طبیعت داشته باشد آنگاه می‌توان گفت که تعامل معماری با طبیعت تأمین شده است. در طول تاریخ، برای انسان سستی چه غربی و یا شرقی و یا هر دین و آئینی، طبیعت جنبه‌ای از تقدس داشت. امروزه نیز باید این‌گونه به شیوه‌ای طراحی شوند که نیاز به تنظیم‌کننده‌های مصنوعی شرایط محیطی به کمترین میزان کاهش یابد (Naghizadeh, 2015).

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم‌شناسی واقع‌گرایانه ... ۱۹.

۲- ارتباط با اقلیم: با نگاهی به ساختمان‌های سنتی شهر جیرفت می‌توان اهداف ساختن مسکن‌های سنتی را در بهره‌گیری مناسب از تابش آفتاب و استفاده بهینه از وزش باد مطرح نمود که این عوامل در معماری امروز مسکن شهر جیرفت نمود کمتری یافته است.

۳- توپوگرافی: یکی از عوامل مهم در تحلیل سکونتگاه‌ها می‌باشد. توپوگرافی به شیب زمین و تراز آن اشاره دارد و شیب محل، دسترسی به نور آفتاب و چشم‌اندازها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با توجه به نقشه‌های توپوگرافی، شهر جیرفت شیب و پستی و بلندی‌های قابل توجهی ندارد.

۴- نور و تهویه طبیعی: مهم‌ترین عامل ناراحتی انسان در شهر جیرفت گرمای بسیار زیاد و کم بودن ظرفیت تبخیر هوا می‌باشد پس با راه‌حل‌های ایجاد سایه و استفاده از جریان هوا به عنوان دو عامل مهم شکل‌دهنده در بافت شهری این مشکلات مرتفع خواهند شد.

نمودار ۵. میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های زیست‌پذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم‌افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

مؤلفه‌های بازی‌پذیری تأثیرگذار بر فضای مسکونی:

با افزایش جمعیت شهرها، کمبود و بحران کیفی و کمی مسکن در جوامع شهری آغاز شد. لزوم تأمین مسکن برای درصد بالایی از جامعه و توجه صرف به عوامل کمی و بالاخص مسائل اقتصادی، منجر به نادیده گرفتن عوامل کیفی شده است. این امر لزوم توجه و بازبینی مسائل کیفی مسکن را آشکار می‌سازد. کودکان به‌عنوان اعضای از خانواده‌ها به‌طور ناخودآگاه بیشترین حس شادکامی را در محیط‌های بازی دارند و طراحی فضایی که بتواند تمامی فاکتورهای موردنیاز کودکان همچون امنیت، سلامت و محیط (تصویر ۱۱)، را فراهم کند بسیار اهمیت دارد و هدف محیط‌های نگهداری از کودکان، تأمین محیطی است که به‌گستره کاملی از رشد بچه‌های نرمال منتهی می‌شود.

۱- ایمنی و حفاظت: بسیاری از ساختمان‌های امروزی که در آن زندگی در جریان است فاقد ایمنی و امنیت کافی هستند و بسیاری از مردم به‌طور مداوم حس ناامنی را در خانه تجربه می‌کنند. ایمنی ساختمان همیشه مهم‌ترین قسمت ساخت‌وساز بوده که تأمین جان اعضای خانواده را تأمین می‌نماید. که با رعایت استانداردهای موجود می‌توان به‌میزان ایمنی قابل‌قبولی به این نیاز دست یافت. (Salehi, 2009)

۲- حضورپذیری کودکان: نحوه تعامل کودک با مکان، نشان‌دهنده تأثیرپذیری تصویر ذهنی وی از ویژگی‌های کالبدی و غیرکالبدی محیط زندگی روزمره وی است. با شناخت خصوصیات کودکان از یک سو و محیط پیرامونشان از سوی دیگر که تعیین‌کننده نحوه تعامل آنها با محیط است، می‌توان به تصویری قابل قبول از تأثیرات محیطی و مکان زندگی آنها دست یافت. در این پژوهش، جنبه‌ای از اولویت‌های مکانی کودکان برای تعامل در محیط‌های زندگی روزمره جستجو شده است که شامل طیفی از دلایل مرتبط می‌باشد که از جمله آن‌ها می‌تواند به موارد زیر اشاره نمود: اول، کودکان از طریق تعامل با مکان، پایه‌های هویت شخصی خود را بنا می‌کنند. دوم، رشد شخصی و اجتماعی کودکان، از طریق کاربرد آگاهانه و کارآمد محیط محلی (فضاهای سکونتی) محقق می‌شود. درنهایت، مشارکت کودکان در روند زندگی، به درک چگونگی عملکرد مکان‌های زندگی روزمره وابسته است. نحوه مشارکت اجتماعی کودکان در اساس با رشد شناخت از خود، رشد هویت اجتماعی و حق شهروندی ارتباط مستقیم دارد (Gharabogloo et al., 2013).

۳- رنگ: رنگ و نور عناصری هستند که از گذشته تا به امروز نقش مهمی در معماری سنتی ایفا نموده‌اند. در معماری ایرانی مطالعه رنگ حجم و ساختار همواره به عنوان قسمت اصلی مراحل گوناگون بنا و فهم آن در نظر گرفته شده است ولی در دوران اخیر در شهرجیرفت شاهد فاصله گرفتن رنگ‌ها و مصالح متنوع از قالب‌های سابق و برجسته شدن آن‌ها در برابر مناظر طبیعی و کالبد تاریخی هستیم.

Synthesis with respect to: Goal: Playability
Overall Inconsistency = #01

ایمنی و حفاظت	Safety	/379	
اثر رنگ	Color Effect	/346	
حضور کودکان	Attendance of children	/274	

نمودار ۶. میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های بازی‌پذیری و ارزش‌گذاری آن توسط نرم افزار اکسپرت چویس (Source: Author, 2020)

باتوجه به ویژگی‌های معماری مستخرج در این پژوهش، مؤلفه‌های مؤثر در روند شکل‌گیری فضای مسکونی در چهار دسته کالبدی، عملکردی، معنایی و زیست‌محیطی طبقه‌بندی و از مقایسه دوجه دو مؤلفه‌ها با هم برای اطلاع از ضریب اهمیت آنها کمک گرفته شد و با توجه به تعداد زیاد پرسشنامه‌ها از ماتریس مقایسات زوجی مؤلفه‌ها بهره گرفته شد. و در محاسبه امتیازدهی نهایی از وزن کلی هر مؤلفه و با وارد کردن داده امتیازها به نرم‌افزار اکسپرت‌چویس به درجه اهمیت مؤلفه‌های تأثیرگذار در هر چهار دسته اشاره شد. نرخ سازگاری مقایسات زوجی تمامی دسته‌ها در نرم‌افزار کمتر از مقدار ۰/۱ می‌باشد که نتیجه محاسبات را تأیید می‌کند.

بدین‌منظور در این پژوهش، نتایج به شش دسته مؤلفه و ۲۲ معیار مؤثر در طراحی فضاهای مسکونی معاصر شهر جیرفت منتج گردید که طبق نتایج بدست آمده درمؤلفه‌های نظارت‌پذیری باتوجه به بررسی‌های بدست آمده، معیارهای "محرمیت"، "تطابق عملکردی" و "دید و منظر" به ترتیب با وزن اهمیت ۲۶۳، ۲۵۷ و ۲۴۵، سهم‌های بیشتری نسبت به معیارهای دیگر درزمینه نظارت‌پذیری داشته‌اند و در مؤلفه‌های معناپذیری نیز معیارهای "زیباشناختی" با وزن ۳۷۳،

ارائه مدل طراحی مسکن‌های بومی به روش مردم شناسی واقع گرایانه ... ۲۱۰

"حس مکان" با وزن ۳۲۷ و معیار "باورها و اعتقادات" با وزن ۳۰۱، به ترتیب بیشترین نقش را در ارتقاء کیفیت مسکن در زمینه عملکردی نسبت به معیارهای دیگر به عهده دارند. با بررسی نتایج دیگر بدست آمده در مؤلفه رفتارپذیری نیز معیارهای "راحتی و آسایش"، "هویت" و "سلسله مراتب" با امتیازهای ۲۸۰، ۲۰۶ و ۱۸۷ و از میان معیارهای موجود در مؤلفه انعطاف پذیری، معیارهای "همه‌نگی با مقیاس انسانی"، "تعامل توده و فضا" و "تعامل همجواری‌ها" به ترتیب با وزن‌های ۳۸۴، ۳۱۵، ۳۰۱ در رده‌های بعدی اهمیت قرار گرفتند. در رتبه بندی مؤلفه زیست‌پذیری نیز معیارهای "ارتباط با اقلیم"، "نور و تهویه طبیعی" و "ارتباط با طبیعت" با ۳۰۷، ۲۸۶ و ۲۷۶ امتیازدهی شده‌اند و در نهایت با رتبه‌بندی ارزش اهمیت در مؤلفه‌های بازی‌پذیری با معیارهای "ایمنی و حفاظت"، "حضورپذیری کودکان" و "رنگ" به ترتیب با وزن‌های ۳۷۹، ۳۴۶ و ۲۷۴ بیشترین اهمیت را نسبت به معیارهای دیگر داشته است.

تصویر ۲۱. الگوهای طراحی مسکن بومی شهر جیرفت بر پایه اتنومتدولوژی (Source: Author, 2020)

نمودار ۷. رتبه‌بندی ارزش اهمیت در مؤلفه‌های مؤثر در طراحی مسکن بومی شهر جیرفت بر پایه اتنومتدولوژی (Source: Author, 2022)

نتیجه‌گیری و دستاوردهای علمی پژوهشی

یافته‌های تحقیق حاکی از آن بود که برای جلوگیری از اشراف مهمانان به فضای داخل آشپزخانه و همچنین عدم ایجاد مزاحمت آشپزخانه برای سایر فضاها، بهتر است آشپزخانه به صورت بسته طراحی شود یا قابلیت بسته شدن را در مواقع

لزوم داشته باشد. نتایج تحقیق با نتایج تحقیقات ادراکی (۲۰۲۰)، مهدیزاده (۲۰۲۱)، سلامی (۲۰۱۴)، طاهری (۲۰۲۰)، عباسی (۲۰۲) همخوان است. بنابراین مولفه‌های مهمی که در شناسایی گونه‌های مسکن استخراج شد می‌توان به‌عنوان راهکار برای حل مسئله سکونت‌گزینی ارائه نمود. این موضوع، تمامی مشخصه‌های کالبدی و غیرکالبدی مؤثر بر شیوه زندگی انسان را دربر می‌گیرد و آنچه مطرح می‌شود، راه‌حلی است که افراد برای آن انتخاب و متناسب با شرایط خود برگزیده‌اند. این نگرش نیز به نحوی ریشه در ناخودآگاه جمعی انسانی دارد و راه‌حل‌ها به تدریج تبدیل به یک دانش ضمنی و یا کهن‌الگوهای می‌شود که تا عمق ناخودآگاه جوامع نفوذ می‌یابند و معمارموظف است، عوامل تاثیرگذار بر فضاهای مسکونی را محترم بدارد. گرچه نگاه به مفهوم الگوتاحدی زمینه‌های فرایندی و تاریخی نیز می‌یابد. با تعیین و تبیین شناخت معماری گذشته و مبانی نظری عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی می‌توان راهی برای بازگرداندن یک منطق قوی برای زندگی ساکنین خانه‌ها رقم بخورد و طرح‌های جدید باید آمادگی برای دگرگون کردن پلانهای هر خانه به منظور انطباق آن‌ها با شیوه زندگی افرادی که می‌بایست در این خانه‌ها زندگی کنند، داشته باشد. در همین راستا، به منظور توانمندسازی ویژگی‌های کالبدی و غیرکالبدی مسکن در ارتباط با شیوه زندگی و بهره‌برداری از تمامی عوامل‌های درونی و بیرونی به الگوهای پویا و قابل اصلاح می‌انجامد و امید است که خانه‌های معاصر متأثر از گونه‌شناسی روش‌های معماری، توانایی فراهم آوردن آرامش واقعی را برای انسان‌ها داشته باشند.

بنابراین طراحی آشپزخانه این می‌تواند موجب نارضایتی خانم خانه و سایر اعضای خانواده شود، وجود دوربین‌های مدار بسته در جهت کنترل عبور و مرور و امنیت کافی به داخل ساختمان‌ها ضروری است. نصب آیفون در قسمت ورودی ساختمان برای اطلاع از ورود افراد به داخل خانه و فیلتر افراد می‌تواند موجب افزایش امنیت شود. کم بودن ارتفاع داخلی واحدها و احساس خفگی در فضا، عدم تناسب فضا با تعداد افراد ساکن در خانه، تقلیل فضاهای پرت واحد مسکونی. مناسب بودن پلان و طراحی داخلی واحدها، تمایل به متراژ بیشتر با افزایش تعداد نفرات خانواده، مشکلات استفاده از مشاعات، توجه کمتر به کاهش مصرف انرژی، خلوت بودن بیش از حد و نبودن مردان و فرزندان در محله در طول روز، چشم انداز به کوه و درختان به خصوص نخل‌ها، تمایل به داشتن نشیمن و پذیرایی مجزا در راستای محرمیت بیشتر، دلباز دانستن این آشپزخانه، اشراف بعضی خانه‌ها به یکدیگر، قطع کردن ارتباط بصری مستقیم به فضاهای داخلی، نیاز به انباری و بالکن در اکثریت خانه‌ها، عدم امنیت اتومبیل‌ها به دلیل نداشتن پارکینگ. فراهم آوردن ارتباط خوب و راحت همسایه‌ها با یکدیگر بر بهبود کیفیت سکونت مؤثر است. شباهت همسایه‌ها به لحاظ اقتصادی و فرهنگی موجب صمیمیت بیشتر آن‌ها با یکدیگر می‌شود، عدم تناسب و هماهنگی موزون در ارتباط با خانه، سردرگمی فضایی و ایجاد خستگی در دید، نظم نا متناجس و نا همگن ساختمان‌ها، فقدان یکنواختی در پلان ساختمان‌ها و سادگی ساختمان‌ها، عدم انعطاف‌پذیری در تعداد اتاق‌ها با توجه به بزرگ شدن فرزندان، عدم انعطاف‌پذیری در تغییر چیدمان مبلمان، بیگانه بودن ساختمان‌ها، نبود ارتباط فضایی مناسب بین فضاها، نزدیکی به مکان‌های

خدماتی همچون سرویس بهداشتی و حمام، ارتباط و دسترسی راحت فضاهای مسکونی نسبت به هم، عدم توازن فضایی در خانه‌ها، عدم تعادل وزنی در بخش‌های مختلف، امکان ارتباط اجتماعی افراد و مشارکت آن‌ها در سطح محله فراهم است. عدم روابط همسایگی خوب در محله، پیاده روی زیاد برای دسترسی به امکانات، خیابان بندی نامناسب در برخی از محلات و معابر، تنگ بودن برخی معابر برای پارک ماشین، لزوم داشتن وسیله نقلیه شخصی برای دسترسی به امکانات، همه واحدها در بیشتر جبهه‌ها نورگیری دارند، کمبود در نظر گرفتن آلاچیق و فضای سبز داخل محله‌ها و خانه‌های مسکونی. وجود باغچه‌هایی در جوار خانه‌ها خوشایند است. نورگیری مطلوب خانه‌ها، هوای سالم به دلیل تراکم کم و نبود آلاینده‌های ناشی از کارخانجات و خودروها، عدم وجود فضای سبز زیاد برای گذران اوقات فراغت، عدم حل مسئله تهویه در خانه‌های معاصر، ورود نور خیره کننده به داخل فضاهای ساختمان، نبود تناسب در میزان نور و توزیع نامناسب آن در بین فضاها، استفاده از بسیاری از مصالح در نمای ساختمان مورد پسند ساکنین نیست. نورپردازی در اکثر واحدهای مسکونی مناسب و مورد پسند اکثر ساکنین است. بهره‌گیری از مصالح ارزان و کم‌دوام، عدم خوانایی و برقراری ارتباط با مصالح خشک و بی‌روح، عدم هماهنگی و ایجاد نقش و نگار با مصالح امروزی، مقاومت حرارتی کمتر در بسیاری از مصالح امروزی، ترجیح نمای سنگی و قبول خطرات پیرامون نمای سنگی، عدم انتخاب صحیح در نوع رنگ و ترکیب رنگ‌ها در نما و هماهنگی بین آنها، شکستگی در بعضی فضاها به رغم تقلید از خانه‌های سنتی، استفاده از تکنیک‌های خانه‌های سنتی مثل هره چینی در نماکاری، نبود تناسبات زیبانشاخی در فرم ساختمان، خلل زیبایی در پیش ورودی ساختمان، سهولت آدرس دهی به دلیل تنوع رنگ ساختمان‌ها، وجود المان‌های مختلف از حیث نوع نما و مصالح مصرفی و فرم، میل به زندگی خانه‌های تاریخی، عدم انعطاف پذیری فضا هنگام ورود میهمان، نبود اشتغال در نزدیکی محل سکونت و خانه دار شدن با پرداخت هزینه زیاد، عدم سرزندگی و پویایی در محله و خانه، عدم برقراری ارتباط ساکنین با مجموعه در بدو ورود، عدم دلخوشی و تعلق، تمایل به نقل مکان و تعویض خانه، بی‌علاقه بودن به محل سکونت و گاهی تنفر از آن، خشک و بی‌روح بودن فضا، احساس اهانت به دلیل بی‌کیفیتی فضاها، دلگیر بودن به دلیل نبود فضای سبز، عدم انعطاف پذیری در انجام مراسمات با تعداد بیشتر از ۲۰ نفر، نبود فرهنگ آپارتمان نشینی به دلیل عدم تجربه قبلی، امکان برگزاری دسته‌ها و هیئت در کوچه‌ها، درست کردن نذری‌ها در حیاط و امکان جمع شدن همسایگان و بستگان و پخش کردن آن، نوشتن آیات قرآنی در روی سردر خانه، امکان برافراشتن پرچم‌های عزاداری، عدم فضای کافی جهت انبار وسایل‌های نذری، محدود شدن رفتارها و عادت‌های اجتماعی ساکنین بخصوص جوانان، نبود زیرساخت و فضای کافی در ایام‌های خاص همچون عزاداری‌ها، نبودن جان پناه پله‌ها و سکوهای ورودی ساختمان، دلهره از باد و زلزله و عوامل طبیعی به دلیل نامقاوم بودن سازه، ورودی نامناسب و نداشتن حیاط، استفاده از رنگ‌های روشن در فضاهای داخلی، می‌تواند فضا را بزرگتر و دل‌بازتر جلوه دهد.

نبود زیربنای کافی جهت بازی بچه‌ها، نبود وسایل و تجهیزات در حیاط و کوچه، عدم قبول مکان بازی با توجه به مخاطرات محیط بازی بچه‌ها، عدم ترکیب مناسب رنگی در نمای ساختمان، فقدان فضای بازی کودکان و فضای سبز محقق با بررسی کلی موضوع و تحقیقات وابسته به آن و نتایج تحقیق خود پیشنهاداتی برای هر بخش ارائه کرده است.

پیشنهاد برای مؤلفه نظارت پذیری:

- در صورت لزوم امکان ترکیب و تفکیک فضاهای داخل خانه به صورت محدود وجود داشته باشد.
- برای حفظ حریم داخل خانه، فضای بینابین و پیش ورودی در مرز درون و بیرون در نظر گرفته شود.
- امکان استفاده چندمنظوره از فضاها بر اساس نیاز ساکنین در زمان‌ها و شرایط مختلف فراهم باشد، به عبارت دیگر لازم است به خصوص در واحدهای پرجمعیت برای برخی فضاها بیشتر از یک عملکرد در نظر گرفته شود.
- در برخی واحدها، طراحی به گونه‌ای باشد که امکان تفکیک یک سویت مجزا برای زوج جوان خانواده وجود داشته باشد تا بتوانند مدتی در کنار پدر و مادر زندگی کنند.
- امکان نظارت بر فضاهای عمومی وجود داشته باشد
- وجود مغازه‌های شبانه‌روزی مانند تاکسی سرویس و داروخانه به افزایش امنیت در شب کمک می‌کند.
- رعایت حریم‌های عمومی، نیمه عمومی و خصوصی برای افزایش امنیت ضروری است.
- شناخت ساکنین از هم امکان ارتکاب به جرم را کاهش می‌دهد.
- از ایجاد فضاهای خلوت و جرم خیز در سطح محله پیشگیری شود.
- پیشنهادات مؤلفه رفتارپذیری:
- همه اتاق‌ها و همچنین فضاهای چندمنظوره می‌بایست دارای کمد جهت نگهداری وسایل غیر ثابت مانند رختخواب، پستی و ... باشند.
- رعایت حداقل سرانه به ازای هر نفر می‌تواند آسایش ساکنین را تأمین نماید.
- اختصاص محلی جهت برپایی بازارچه هفتگی تا حد زیادی می‌تواند نیازهای ساکنین را تأمین کند.
- در صورتی که تعداد اعضای خانواده کمتر از چهار نفر باشد، واحد دو خوابه با حداقل متراژ ۷۵ مترمربع قابل قبول است.
- فضای مسکونی جهت استراحت و تفکر مناسب باشد.
- فضای مسکونی جهت گفتگو و ارتباط با اقوام و دوستان مناسب باشد.
- امکانات اولیه درمانی از قبیل پزشک عمومی، تزیینات و... در دسترس باشد.
- معابر سواره و پیاده به خوبی از هم تفکیک شوند و در فضاهای مسکونی اولویت با حرکت پیاده باشد.

- با توجه به اینکه اعضای خانواده همواره تمایل به داشتن اتاق مستقل دارند، تعداد اتاق خواب نسبت به متر از اتاق‌ها ارجحیت دارد. (دو اتاق خواب کوچک بهتر از یک اتاق خواب بزرگ است)
- فضاهای عمومی و نیمه عمومی در سطح محله و در سطح واحدهای همسایگی در نظر گرفته شود.
- اختصاص فضاهای تجمع برای بانوان و سالمندان در محوطه
- تفکیک فضای سکونتی از کارکردهای خدماتی، اداری، تجاری، اجتماعی و مانند آن.

پیشنهادات مؤلفه زیست پذیری:

- وجود باغچه‌های شخصی در جوار خانه‌ها موجب ارتباط بیشتر ساکنین با بستر سایت می‌شود
- در نظر گرفتن تراس‌ها برای همه واحدها، طبیعت را به داخل فضای مسکونی می‌کشاند.
- وجود آب و فضای سبز در محوطه محیط مسکونی به ارتقاء کیفی فضا کمک می‌کند.
- در نظر گرفتن باغچه خصوصی و یا نیمه خصوصی برای هر خانه
- مکان یابی خانه در نقاط با قابلیت توسعه منابع زیرساخت
- بهره‌گیری از طبیعت و عدم تخریب محیط زیست
- رعایت رابطه همجواری و پیوستگی سه گانه عناصر طبیعت (باد، نور و خاک)
- سایت طراحی در منطقه مناسب به لحاظ آب و هوایی انتخاب شود.
- تک تک فضاهای داخل خانه از نورگیری طبیعی بهره‌مند باشند.
- جهت‌گیری خانه‌ها به گونه‌ای باشد که از نور و باد مطلوب بهره‌مند شوند.
- خانه‌ها از چشم‌انداز مطلوب طبیعی بهره‌مند باشند.
- حل کردن پارکینگ‌ها در شیب زمین به صورت پیلوت برای جلوگیری از هزینه خاکبرداری

پیشنهادات مؤلفه معناپذیری:

- در طراحی به روحیات ساکنین و نیازهای آن‌ها توجه شود.
- به وجود آوردن اهداف و ارزش‌های مشترک میان ساکنان می‌تواند موجب نزدیکی بیشتر آن‌ها با هم شود.
- زمینه فعالیت‌های اجتماعی و همکاری ساکنین در سطح محله به وجود آید.
- ایجاد تنوع فضایی از طریق چیدمان مناسب بلوک‌های مسکونی و استفاده از فضاهای منفی
- ارتباط با کارشناسان واقف بر امر زیباسازی نما و انتخاب مصالح بهینه
- در نظر گرفتن فضاهایی جهت برپایی تکیه، سالن اجتماعات، کانون‌های مذهبی، شورای محله می‌تواند مشارکت ساکنین را ارتقا بخشد.

- عدم یکنواختی احجام از طریق پر و خالی کردن بدنه‌ها در طراحی می‌تواند فرم‌های جذاب‌تری به وجود بیاورد.

پیشنهادات مؤلفه بازی پذیری:

- وجود فضاهای جمعی کوچک در محوطه و نیز فضاهای مشاع در طبقات آپارتمان‌ها
- اختصاص فضاهایی آزاد در سایت جهت درگیری مستقیم ساکنین در تعیین و تعریف محیط مسکونی
- طراحی پارک جهت گذران اوقات فراغت کودکان و بزرگسالان ضروری است.
- تأمین پارکینگ مسقف به تعداد واحدها
- در نظر گرفتن انباری در طبقه همکف برای همه واحدها

پی نوشت:

فرآیند واکاوی سلسله مراتبی یکی از روش‌های تصمیم‌گیری است. واژه AHP مخفف عبارت Analytical Hierarchy process به معنی فرآیند واکاوی سلسله مراتبی است.

References

- Abbasi, D, Mahdavi Hajiloui, M, Sarvar, R, Kordvani, P. (2020). Identifying the facilities for empowering the villagers, three villages of Kordabad, Vian and Taherloo Kaboudar Ahang in the field of employment. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12 (4); 37-52. (In Persian).
- AliAkbari, A, Warsi, H. (2020). Investigating the inner development of the city and the pattern of physical development with emphasis on the status of urban housing (case study of Shahinshahr). *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12 (4); 230-253. (In Persian).
- Asefi, M and Imani, E. (2012). Rooting and recognizing the transformative factors of the spirit of Iran's past architecture over time, past originality, recent present, *Journal of City Identity*, No. 19 (8): 76-63. (In Persian).
- Islami Tanha, A. (2014). The Phenomenological Theory of Culture and Cultural Policy-Making, Supreme Council of the Cultural Revolution: *Quarterly Journal of Religion and Cultural Policy*, No. 2. (In Persian).
- Avoid, W. Batamor, T. (2013). *20th Century Social Science Culture*, translated by Hassan Chavoshian, Tehran: Ney Publishing, First Edition (In Persian).
- Edraki, M, Borna, R, Fattahi, E, Mahdavi, M. (2020). Investigating the effect of climatic elements on urban architecture: A case study of Julfa city. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12 (4); 180-202. (In Persian).
- Jalalian, S., Habib, F., Zakir Haghghi, K. (2016). Development of a conceptual model of environmental factors affecting the security of residential complexes (Case study: Hamedan residential complexes), *Quarterly Journal of Environmental Science and Technology*. 18 (Special Issue No. 3. Urban Design and Management; 345-360. (In Persian).
- Haeri M, Mazandarani R, (2008), *House, Culture, Nature, Study of the architecture of historical and contemporary houses in order to develop the process and criteria of house design*, Tehran, Urban Planning and Architecture Research Center Publications (In Persian).

- Daliri, V, Pakshir, A. (2013). Evaluation and analysis of the impact of physical indicators on the security of urban neighborhoods (case study of Sarshur and Razi neighborhoods of Mashhad), National Conference on Sustainable Architecture and Urban Development, Bukan, Sazeh Kavir Co., (In Persian).
- Rostami, K, Pourtaheri, M, Rokn alDin Eftekhari, A. (2019). Identifying and ranking the components of environmental quality architecture in rural planning, Rural Research, Volume 10, Number 3, Pages 370. (In Persian).
- Sarmast, B. (2009). Study and analysis of the role of city scale in the sense of belonging to a place of study: Tehran, Urban Management, 21 (6); 133-146. (In Persian).
- Sadeghopsi, N. (2012). History and Reasons for Tendency to Indigenous Architecture in the West, Islamic Countries and Iran, Shahr-e-Nomari Journal, No. 2, Spring 2012. (In Persian).
- Salehi, I. (2009). The Role of Urban Planning (Environmental Theory) in Preventing Abnormal Urban Behaviors, Architecture and Fine Arts of Tehran, No. 39; 127-137. (In Persian).
- Taheri, M, Armaghan, S, Shariat P, Majid Vi. (2020). Explain the role of reverse migration in socio-economic development of rural settlements (case study of villages in region 19). Journal of New Attitudes in Human Geography, 12 (4); 76-92. (In Persian).
- Aliabadi, M and Hashemi Toghraljerd, M. (2009). Visual privacy in Iranian and Islamic culture and its effect on house construction in Kerman, citing applied ethics in Iran and Islam. By: Ahmad Faramarz Gharamaleki. Tehran, Research Institute for Cultural and Social Studies: 41-72(In Persian).
- Ali Mohammadi, Gh, Abdollahi, R. (2018). explaining the principles of culture in the native architecture of Iran and its relationship with creating a sense of place. Urban and Rural Management, 17 (50): 46-33(In Persian).
- Gharabogloo, M, Einifar, A, Izadi, A. (2013). Promoting the child's interaction with the outdoor space of residential complexes, Journal of Fine Arts, Architecture and Urban Planning, Volume 18, Number 2, Summer 2013. (In Persian).
- Kamelnia, H, Mahdavinejad, M. (2016). Introduction to Contemporary Architecture from East to West, Alam Memar Publications, Fifth Edition, (In Persian).
- Golkar, Kourosh. (1997). Sustainable urban design in desert cities, fine arts. 8 (0) (In Persian).
- Robers- Hughes, R. (2011). The case for space, The size of England's new homes, Royal instate of Brits Architects.
- Dilshad ,A , Mamun ,R. (2017). Imaging Vernacular Architecture: A Dialogue with Anthropology on Building Process , July 2017, Architectural Theory Review 21(2):1-24
- Mirzaei, F, Mehdizadeh S, Fayyaz,f, and Mofidi Shemirani, M. (2021). Climatic evaluation of rural housing improvement projects (case study: mountainous areas of Tehran province), <https://civilica.com/doc/1240885>(In Persian).
- Mowlanaei, S, S. (2020). A Study of Indigenous Housing and Rural Housing Pattern with Climate Design Criteria in Rural Settlements (Case Study: Palangan Village), 7th National Conference on Applied Research in Civil Engineering, Architecture and Urban Management and 6th Mass Specialized Exhibition Builders of housing and buildings in Tehran province, Tehran, <https://civilica.com/doc/1037435>(In Persian).
- Mohammadian Grangah, R, Eghbali, N, Judaki, H, Ziviar, P. (2020). The role of rules and regulations on the process of urban landscape formation in the neighborhoods of District 8 of Tehran. Journal of New Attitudes in Human Geography, 12 (4); 1-17 (In Persian).
- Naghizadeh, M. (2015). Pattern, Principles, Pillars, Attributes and Principles of Islamic City, Farhang-e-Memari and Urban Planning Publications, First Year, Number One;63-80. (In Persian).

**Providing a model for designing indigenous housing based on
Ethnomethodology (Case study: Jiroft city)**

Pooneh Poursistani

Student of P.h.D, Department of Architecture Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

Mahnaz Mahmoodi zarandi *

Associate Professor of Department of Architecture, North Tehran Branch, Islamic Azad
University, Tehran, Iran

Javad Madahi Mashizi

Asisstant Professor of Department of Social Sciences, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

---

Abstract

Qualitative indicators in housing planning are always considered as one of its evaluation criteria and creating a suitable quality environment to meet the basic and basic human needs is one of the main goals of housing. The present study analyzed the indigenous housing design patterns of Jiroft city based on ethnomethodology, the possibility of explaining effective solutions for more quality contemporary housing in Jiroft. This research has been done qualitatively and its method will be based on development-applied method. By expressing the anthropological goals of Jiroft city, hierarchical analysis method has been used for final evaluation of data and expertise software to fuzzy calculations and multi-criteria decision making technique have been used. Finally, the prioritization of effective components in the formation of residential spaces in Jiroft has been developed. The method of data collection based on Garfinkel theory was also considered and then by examining the main factors of different models, 22 effective components in the formation of residential spaces of contemporary houses in Jiroft were explained and scored. Based on the results of this study, the quality components of the residential environment were classified into six categories: controllability, livability, meaningfulness, flexibility, behaviorality and playability. "Privacy" was the first priority of the controllability component and in the category of meaningfulness, the criterion was "most aesthetically pleasing". In the category of behavior, the criterion of "comfort and convenience" and in the category of flexibility, the criterion of "harmony with human scale" is mentioned as the first priority, and in the category of biodiversity, the criterion of "relationship with nature" and finally in the category of playfulness, the criterion of "safety and protection". Influential in the design of residential spaces were introduced.

Keywords: Indigenous housing, ethnomethodology, anthropology, contemporary housing, Jiroft.

---

* (Corresponding Author) mahnaz_mahmoody@yahoo.com